

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВІЙНИ

TRANSFORMATION OF POLITICAL INSTITUTIONS IN UKRAINE DURING THE WAR

Сліпецька Ю.М.,

orcid.org/0000-0003-1234-134X

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології

Львівського національного університету імені Івана Франка

Була С.П.,

orcid.org/0000-0002-5627-4348

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології

Львівського національного університету імені Івана Франка

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року спричинило екзистенційні виклики для української державності та призвело до глибокої перебудови всієї системи політичних інститутів. У статті здійснено комплексний аналіз трансформації політичного режиму України в умовах воєнного стану за період 2022–2025 років. Висвітлено фундаментальну суперечність між необхідністю швидкої централізації владних повноважень задля забезпечення оперативного управління, збереження обороноздатності й виживання держави та вимогами щодо дотримання демократичних стандартів, підзвітності влади, прозорості й верховенства права.

У межах дослідження проведено детальний аналіз динаміки міжнародних індикаторів демократії та корупції (Freedom House, V-Dem, EIU Democracy Index, Transparency International CPI), а також соціологічних опитувань КМІС щодо трансформації рівня суспільної довіри до ключових державних інституцій. Особливу увагу приділено зміні ролі інституту Президента України та висвітленню неформального зсуву центру ухвалення стратегічних рішень у бік Офісу Президента і Ради національної безпеки і оборони. Розглянуто феномен «де-факто когабітації», що спирається на пропрезидентську більшість у парламенті, та її вплив на гнучкість і ризики законодавчого процесу.

Окремо проаналізовано зміну процедурних особливостей функціонування Верховної Ради в умовах обмеженої прозорості, специфіку стосунків між гілками влади, а також кейси інституційної напруги навколо автономії антикорупційних органів (зокрема НАБУ та САП). Оцінено наслідки відтермінування виборчих процесів і вплив зовнішніх безпекових загроз на конфігурацію владних інститутів. У підсумку сформульовано узагальнюючі висновки щодо ключових тенденцій розвитку української політичної системи в умовах тривалої війни та окреслено потенційні ризики для повоєнної демократичної консолідації.

Ключові слова: політичні інститути, воєнний стан, трансформація влади, демократичні стандарти, когабітація, політичний режим, політичні партії, вибори і виборчі системи.

The full-scale invasion by the Russian Federation on February 24, 2022, posed existential challenges to Ukrainian statehood and led to a profound restructuring of the entire system of political institutions. This article provides a comprehensive analysis of the transformation of Ukraine's political regime under martial law during the 2022–2025 period. It highlights the fundamental contradiction between the necessity of rapid centralization of power to ensure operational governance, preserve defense capability, and guarantee state survival, and the imperatives of adhering to democratic standards, governmental accountability, transparency, and the rule of law.

Within the scope of the study, a detailed analysis of the dynamics of international democracy and corruption indicators (Freedom House, V-Dem, EIU Democracy Index, Transparency International CPI) was conducted, alongside KIIS public opinion surveys regarding the transformation of societal trust in key state institutions. Particular attention is paid to the changing role of the institution of the President of Ukraine and the informal shift of the strategic decision-making center toward the Office of the President and the National Security and Defense Council. The phenomenon of "de facto cohabitation," relying on a pro-presidential majority in parliament, and its impact on the flexibility and risks of the legislative process are examined.

Furthermore, the study analyzes procedural changes in the functioning of the Verkhovna Rada under conditions of limited transparency, the dynamics between branches of power, and cases of institutional tension surrounding the autonomy of anti-corruption bodies (specifically NABU and SAPO). The consequences of postponing electoral processes and the impact of external security threats on the configuration of governing institutions are assessed. Finally,

generalizing conclusions are formulated regarding key trends in the development of the Ukrainian political system in times of prolonged war, outlining potential risks for post-war democratic consolidation.

Key words: political institutions, martial law, power transformation, democratic standards, cohabitation, political regime, political parties, elections and electoral systems.

Постановка проблеми. Розпочати виклад даного дослідження варто з того, що після повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 інститути влади в Україні пройшли прискорену трансформацію під тиском військових, економічних та зовнішньополітичних викликів. Ця трансформація поєднує декілька ключових моментів. Перш за все, вона показує концентрацію оперативних повноважень навколо виконавчої влади (офіс президента, уряд, НСД) через воєнні потреби[4]. Україна пережила наймасштабніші кадрові зміни з початку повномасштабної війни.

Важливо звернути увагу на те, що хоч формально рішення ухвалює Верховна Рада, однак фактично парламент діє як «гумовий штамп», швидко затверджуючи запропоновані з Банкової кандидатури без обговорень. Це підсилює критику щодо концентрації влади в руках президента та його оточення, послаблення балансу гілок влади й ролі уряду. Частину змін пояснюють особистими чи міжнародними чинниками, але загальна тенденція - централізація управління в Офісі президента та обмеження прозорості кадрової політики. Відбулося тимчасове «відкладення» виборів і демократичних процедур у силу воєнного стану[5]. Основні причини - фінансові витрати (понад \$330 млн, які потрібні для війни та гуманітарних потреб), загрози безпеці (виборчі дільниці, інфраструктура та електронне голосування можуть стати мішенями для російських атак і кібератак) та складність забезпечення участі всіх громадян.

Близько третини населення фактично позбавлені можливості голосувати: 6,5 млн перебувають за кордоном (частина - у Росії), 5 млн - на окупованих територіях, 4 млн є внутрішньо переміщеними особами, ще 1 млн служать у війську. Це робить вибори несправедливими та потенційно нелегітимними, а Росія використовує ситуацію для дискредитації. Досвід інших країн показує, що під час великих воєн демократичні вибори майже не проводилися. Навіть якщо в Україні вони відбудуться, виборча кампанія може посягти розкол у суспільстві й відволікти ресурси від оборони. Водночас постійне відкладання виборів небезпечно: поступове скорочення кількості депутатів загрожує кворуму парламенту та функціонуванню демократії. Виникла напруга між потребою у швидких рішеннях і ризиками для верховенства права, підзвітності та незалежних антикорупційних інституцій[6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інституційних змін в Україні

під час війни спирається на якісно-кількісний підхід і широкий спектр джерел: міжнародні індекси демократії: Freedom House, V-Dem, EIU Democracy Index; Індекси сприйняття корупції: Transparency International; Наукові статті та аналітика: Праці фахівців аналітичних центрів OSW, Carnegie, CEPA, а також публікації Г. Сассе, Е. Вілсона; Українські соціологічні дослідження: Дані Київського міжнародного інституту соціології (KMIC); Офіційні дані та ЗМІ: Офіційні дані Верховної Ради та Офісу Президента, матеріали авторитетних міжнародних ЗМІ (Reuters, Le Monde, Financial Times), а також нормативно-правова база щодо воєнного стану.

Виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Попри наявність численних оперативно-аналітичних матеріалів щодо окремих аспектів функціонування влади в умовах воєнного стану, недостатньо дослідженою залишається цілісна динаміка зміщення центра прийняття рішень від парламентсько-урядової системи до консолідованої виконавчої вертикалі впродовж 2022-2026 років. Зокрема, потребує глибокого осмислення феномен де-факто когабітації Президента з парламентською більшістю, суперечності між оперативною централізацією та довгостроковими ризиками ерозії незалежності антикорупційних та законодавчих інституцій.

Формування цілей статті Метою статті є комплексний аналіз трансформації ключових політичних інститутів України в умовах повномасштабного воєнного стану, оцінка загроз для демократичного режиму через призму міжнародних індикаторів та соціологічних даних, а також визначення основних тенденцій і ризиків зсуву центру ухвалення рішень.

Виклад основного матеріалу. Аналіз індексів демократії. Оцінка загрози демократії та можливої трансформації політичного режиму в Україні спирається на показники Freedom House, V-Dem, EIU Democracy Index, Transparency International (CPI) та опитування KMIC [1, 2, 3, 7, 8].

Динаміка індексу Freedom House свідчить про ускладнення ситуації з дотриманням демократичних стандартів під впливом війни: показник України знизився з 60 балів у 2021 р. до 49 у 2024 р. та 51 бала у 2025 р. зі збереженням статусу *Partly Free* [1]. Згідно з даними V-Dem, попри відносне збереження показників виборчої демократії (Electoral Democracy Index - ~0,415 у 2023 р.), ліберальні компоненти (Liberal Democracy Index - ~0,249) та індикатори горизон-

тального стримування (*Horizontal Accountability*) залишаються суттєво слабшими за передвоєнний стан [2]. Тенденцію до погіршення підтверджує й Economist Intelligence Unit: EIU Democracy Index України знизився з 5,57 бала у 2021 р. до 4,90 бала у 2024 р., що позиціонує країну як «гібридний режим» (*hybrid regime*) [3].

Індекс сприйняття корупції (CPI) від Transparency International фіксує складну динаміку: зростання з 33 балів у 2022 р. до 36 у 2023 р. змінилося незначним відкатом до 35 балів у 2024 р. (105-те місце зі 180), що підкреслює розрив між ухваленням антикорупційного законодавства та його практичним втіленням [7].

Соціологічні дані КМІС свідчать про перехід від рекордної підтримки влади на початку вторгнення до більш критичного ставлення суспільства: якщо у грудні 2022 р. Президенту довіряли 84% громадян, то у 2023-2025 рр. рівень довіри знизився та коливався в межах 52-58%, довіра до Кабміну впала до 26%, а до Верховної Ради - до 15% [8].

Загальна динаміка свідчить про зростання ризиків для громадянських свобод і горизонтальної підзвітності [1, 2]. Відкат показників CPI у 2024 році відображає підвищену увагу суспільства до корупції в оборонному секторі та тиск партнерів [7, 8]. Громадськість періодично підтримує централізацію задля оборони, однак коливання довіри підкреслюють виклик збереження демократичних стандартів у 2022–2025 роках [8].

Ілюстрацією інституційної вразливості став скандал у липні 2025 року, коли ухвалення парламентом закону про обмеження автономії НАБУ та САП викликало протести, падіння держоблігацій та різку реакцію міжнародних партнерів [9]. Під тиском суспільства та партнерів ВРУ частково скасувала це рішення, що продемонструвало як ризики використання воєнного стану для тиску на контролюючі органи, так і силу демократичних механізмів стримування [9].

Трансформація інституту президента.

Наступним у нашій статті ми розглянемо як трансформувався інститут Президента і роль Офісу Президента після 2022 року. В умовах повномасштабного російського вторгнення інститут Президента України та роль Офісу Президента зазнали значної трансформації у бік структурної централізації влади. Формально, згідно з Конституцією, Україна залишається напівпрезидентською республікою, де Верховна Рада зберігає ключові законодавчі функції та контроль над урядом, а президент не може правити указами, що мають силу закону, навіть під час воєнного стану. Однак на практиці війна стала каталізатором процесів, які різко посилили виконавчу вертикаль. Початок широкомасштабних бойових дій призвів до соціально-політичної консолідації навколо президента Володимира

Зеленського як символу спротиву, що сприяло подальшому зосередженню координації воєнних та екстрених рішень в адміністрації глави держави. Це супроводжувалось ослабленням інституцій, які традиційно виступали стримуючими факторами: парламенту та олігархічних груп. Верховна Рада була маргіналізована через запровадження запобіжних заходів безпеки, таких як призупинення сесій на початку війни, обмеження трансляцій та доступу журналістів, що різко знизило прозорість її роботи. Сам Зеленський публічно констатував зниження ролі парламенту, тоді як олігархи втратили вплив через втрату активів, націоналізацію та звуження каналів впливу через депутатів.

Ключовою фігурою в цьому процесі централізації став керівник Офісу Президента Андрій Єрмак. Формально ОП є лише допоміжним органом, але з 2020 року його керівник отримав повноваження з нагляду за виконанням президентських указів, що відкрило широкі можливості для «м'якого» впливу на інші органи влади через неформальний контроль, координацію та прямий доступ до президента. Єрмак, якого часто називали «віце-президентом», повністю використав ці інструменти, ставши фігурою з безпрецедентним рівнем впливу. В результаті сформувалася система, де реальна влада походить не стільки з формальної посади, скільки з особистого статусу, довіри президента та корисності в управлінні країною в умовах війни. Ця персоналізація влади, розмивання меж між формальними повноваженнями президента та практичною владою його оточення, стала ключовою рисою трансформації інституту президентства в Україні в період з 2022 року [10].

Ця інституційна трансформація, яка характеризується централізацією влади в Офісі Президента, отримала своє легальне підґрунтя та механізм реалізації через використання воєнних повноважень. Оголошення воєнного стану дозволило Президенту та Раді національної безпеки і оборони (РНБО) формалізувати та значно розширити оперативні повноваження з координації усіх аспектів оборони. На основі рішень РНБО, що набували статусу указів президента, було створено механізми прямого контролю над ключовими сферами економіки та безпеки. Зокрема, було впроваджено режим закритого погодження державних контрактів, особливо у сфері оборонних закупівель, що дозволило Офісу Президента здійснювати оперативний вплив на процеси, які раніше належали до компетенції уряду та спеціалізованих антикорупційних органів.

Таким чином, воєнний стан став не лише вимушеною мірою у відповідь на зовнішню загрозу, але й ключовим фактором, який юридично оформлював та посилював тенденцію до концентрації управлінських функцій у вузькому колі навколо президента, де Офіс Президента та РНБО де-факто

перебрали на себе роль центрального оперативного штабу з прийняття рішень, часто в обхід традиційних інституційних процедур[11].

Ця інституційна централізація влади супроводжувалася глибокою персональною трансформацією президента Володимира Зеленського, який перетворився з політика, що апелював до ідеї миру, на символ незламного воєнного лідерства. Як зазначає Леся Бідочко, іронія долі полягає в тому, що саме «президент миру» став всесвітньо визнаним лідером воєнного часу, продемонструвавши майстерність у збереженні державності в перші критичні дні вторгнення та у мобілізації безпрецедентної міжнародної підтримки. Його здатність до ясного та впевненого спілкування стала ключовим активом, що забезпечив внутрішню єдність та дозволив ефективно доносити позицію України до світу. Однак, як зауважує Гвендолін Сассе, ця модель лідерства має й свою тіньову сторону: схильність покладатися на довірене коло радників замість повноцінного розвитку інституцій.

Як наслідок, посилення президента як символу та оперативного лідера відбувалося паралельно зі зростанням критики щодо недостатньої прозорості прийняття ключових рішень, зокрема кадрових і стратегічних. Кіммейдж також вказує на виклик, пов'язаний із стратегічним баченням, зокрема на розрив між амбітними цілями повного відновлення суверенітету та жорсткою реальністю ресурсних обмежень і тривалої війни на виснаження. Таким чином, поведінкова трансформація Зеленського як лідера, що консолідував націю, нерозривно пов'язана з інституційними зрушеннями, де особиста мужність та комунікаційний талант поєднуються з ризиками надмірної персоналізації влади та нестачі довгострокового стратегічного планування в умовах імпровізації, викликані воєнними реаліями[12].

Як зазначають аналітичні звіти CEPA та OSW, практика, при якій проекти ключових рішень, навіть ті, що формально належать до компетенції уряду чи парламенту, проходили попереднє розглядання в ОПУ, стала нормою. Це призвело до того, що Офіс Президента перетворився на неформальний центр законодавчої ініціативи та стратегічного планування, зміщуючи традиційні інституційні процедури та ще більше зосереджуючи реальний процес ухвалення рішень у вузькому колі радників. Таким чином, кадрові зміни та процедура узгодження стали ключовими інструментами в побудові системи, де формальні інституції все більше працювали в режимі виконавців політики, розробленої в адміністрації президента[13].

Говорячи про роль і вагу Президента в умовах воєнного стану, важливо згадати про когабітацію, що відбулася через більшість у парламенті.

Правовий контекст функціонування інституту президента в умовах воєнного стану в Україні

є визначальним для розуміння сучасного балансу влади. Конституційний лад країни зіткнувся з безпрецедентним викликом через триваючу російську агресію, що змусило державу балансувати між збереженням демократичних процедур та забезпеченням національного виживання. Формально Конституція та законодавство про воєнний стан надають президенту та РНБО розширені повноваження в оборонній сфері, але не скасовують парламентський контроль: Верховна Рада зберігає повноваження щодо затвердження бюджету, ключових призначень та вотуму недовіри уряду. Однак практична реалізація цих механізмів значною мірою обмежена через призупинення виборів та неможливість їх проведення в умовах екзистенційної загрози, коли бойові дії охопили значні території, а безпека не дозволяє належний виборчий процес. Ця ситуація, як зазначають аналітики Verfassungsblog[14] та Journal of Democracy, створює унікальні умови для когабітації: президент, що спирається на пропрезидентську більшість у парламенті, отримує значний простір для маневру, оскільки політичний консенсус щодо необхідності єдності та міжнародне визнання підтримують легітимність влади воєнного часу. Таким чином, конституційні рамки забезпечують безперервність врядування, але одночасно створюють середовище, в якому роль президента як верховного головнокомандувача де-факто посилюється, а практичний вплив парламенту на оперативне управління залишається обмеженим, що вимагає ретельного правового тлумачення для збереження демократичної стійкості.

Формальна когабітація, забезпечена домінуванням пропрезидентської партії «Слуга народу» та суміжних фракцій у Верховній Раді у 2022-2026 роках, стала ключовим фактором посилення ролі президента. [15].

Однак ця зовнішня монолітність не є абсолютною. У парламенті фіксуються випадки відкритого невдоволення серед депутатів більшості, що свідчить про внутрішню неоднорідність фракції та нагромадження політичної фрустрації. Ця напруга знаходить свій вихід у суперечливих голосуваннях, як-от ухвалення закону 22 липня 2025 року про зміну статусу антикорупційних органів. Хоча ініціатива і була проштовхнута, вона викликала різкий суспільний резонанс та міжнародну критику, демонструючи, що навіть лояльна більшість не є цілком передбачуваним інструментом і може ставати джерелом ризиків для легітимності влади через непопулярні рішення, прийняті в прискореному порядку. Таким чином, де-факто когабітація посилює оперативні можливості президента, але не усуває потенціал внутрішньополітичної нестабільності.

Трансформація інституту парламенту в умовах воєнного стану стала одним з найбільш

виразних проявів адаптації державного апарату до реалій екзистенційної загрози, що супроводжувалася глибокими змінами в його функціонуванні, репрезентативності та співвідношенні з іншими гілками влади. Робота Верховної Ради з лютого 2022 року відбувається в умовах, коли загальні вибори неможливі через безпекову ситуацію та законодавчі обмеження, що неминуче впливає на характер її легітимності та підзвітності [19].

Як згадує депутат Олександр Мережко, перші сесії після початку повномасштабного вторгнення проходили в атмосфері екстриму, коли депутати голосували, очікуючи ракетного удару по скляному куполу зали засідань, але саме ця продемонстрована здатність функціонувати надала парламенту критично важливу роль у підтримці видимості нормальної роботи держави в очах міжнародних партнерів.

Однак ця символічна стійкість супроводжувалася частковим, але значним зменшенням реальної ролі парламенту як органу законодавчої ініціативи та контролю за виконавчою владою. На практиці це вилилося в прискорене проходження ключових президентських ініціатив, часто без належних консультацій з депутатами, та посилення залежності від фракційної дисципліни правлячої більшості «Слуга народу» [20]. Як зазначають аналітики, невизначеність воєнного часу у поєднанні з наявністю значної кількості недосвідчених законодавців, обраних у 2019 році на хвилі популярності Зеленського, створили ідеальні умови для відтискання парламенту на другий план та концентрації реальних механізмів прийняття рішень в Офісі Президента.

Таким чином, трансформація парламенту пройшла по двох основним напрямкам. З одного боку, він зберіг і навіть посилив свою символічну роль гаранта державності та інституційної безперервності в умовах війни. З іншого боку, його реальний політичний вплив як контрольної та законодавчої гілки влади значно скоротився на користь посиленої виконавчої вертикалі, що сконцентрувалася навколо президента та його адміністрації. Це створило системну вразливість, оскільки концентрація неконтрольованої виконавчої влади в умовах, коли інституційний опір приглушений, а громадський контроль обмежений, несе в собі ризики повторення негативного історичного досвіду, попри відсутність прямих аналогій із діями поточної влади. Парламент де-факто перетворився на орган, що забезпечує швидку легалізацію рішень, прийнятих у виконавчій гілці, а його здатність виконувати функцію незалежного арбітра та представника інтересів громадян опинилася суттєво обмеженою обставинами воєнного часу та внутрішньополітичною динамікою.

Сучасна політична конфігурація в Україні, що характеризується домінуванням однієї партії

влади та відсутністю виборів через воєнний стан, призвела до значної концентрації повноважень у виконавчій гілці. Це створює системні ризики, серед яких найбільш виразним є зниження горизонтальної підзвітності та блокування механізмів оновлення політичних еліт [5]. На практиці це означає, що парламент, позбавлений реальних інструментів впливу через консолідовану більшість і обмежений воєнними обставинами, все частіше виконує функцію «наручних» для легалізації ключових рішень, прийнятих у Офісі Президента, а не є майданчиком для широких дебатів.

Однак важливо додати, що ця модель, хоч і ефективна для швидкого реагування, має довгострокові негативні наслідки для якості управління. Відсутність здорової конкурентності та реального парламентського контролю призводить до того, що потенційно неоптимальні рішення не отримують належного виправлення на етапі їх прийняття. Крім того, як показала реакція на антикорупційну ініціативу, такий підхід може різко підривати як внутрішню, так і міжнародну легітимність влади, особливо коли суспільство та ключові партнери сприймають дії як спробу ослабити механізми стримування. Таким чином, поточна політична конфігурація, незважаючи на свою операційну ефективність у воєнний час, накопичує ризики інституційної ерозії, які можуть проявитися з подвоєною силою у повоєнний період, коли відновлення демократичних процедур стане необхідністю.

Аналіз трансформації політичної системи України в умовах повномасштабної війни вимагає комплексного розгляду ключового фактора – відсутності виборів, що у поєднанні зі зовнішньою загрозою призвело до системного зсуву центру прийняття рішень. Цей процес має як функціональні, так і ризикові виміри для майбутнього української державності.

Відсутність виборів, з одного боку, створила парадоксальну ситуацію. На короткострокову перспективу вона дозволила уникнути політичної фрагментації та зосередити ресурси на відсічі агресії, забезпечивши оперативну ефективність. Однак, як зазначають експерти *Journal of Democracy* та *Verfassungsblog*, це ж обставина несе в собі загрозу легітимацийної кризи на довгостроковій дистанції [5]. Легітимність влади, що ґрунтується на продовженні повноважень, а не на народному волевиявленні, стає все більш уразливою, особливо в умовах втоми від війни та соціально-економічних труднощів.

Найважливішим наслідком стало якісне переміщення центру прийняття стратегічних рішень. Формально зберігаючись у конституційних інституціях, реальний процес значною мірою зосередився в інструментах виконавчої вертикалі, створених або посилених під час воєнного стану. Фактичним центром стали Офіс Президента та

Рада національної безпеки і оборони (РНБО), чий рішення, що набувають статусу указів президента, отримали пріоритет над традиційними законодавчими процедурами[10]. Цю роль також виконують різноманітні координаційні групи та штаби, створені при ОПУ та прем'єр-міністрів, які оперативно вирішують питання від логістики до економічного планування, часто в обхід публічних дебатів. Паралельно відбулося значне посилення ролі спецслужб, зокрема Служби безпеки України (СБУ), не лише в сфері контррозвідки, але й в оперативному реагуванні на внутрішні загрози та адміністративному управлінні в критичних регіонах. Це перетворило їх на важливого учасника не лише безпекового, а й політичного поля.

Цей зсув спричинив низку системних загроз. Ключовою є ослаблення незалежних інституцій контролю, зокрема антикорупційних органів. Спроба у липні 2025 року реформувати НАБУ та САП, підпорядкувавши їх Генпрокуратурі, стала найяскравішим прикладом ризику інструменталізації правоохоронної системи для потенційного внутрішньополітичного впливу. Концентрація повноважень також веде до зниження прозорості бюджетних процесів, особливо в таких чутливих сферах, як оборонні закупівлі, де рішення часто приймаються в закритому режимі з посиланням на безпекову необхідність. Наслідком цього є посилення персоналізації влади, коли інституційні механізми поступово замінюються неформальними мережами прийняття рішень, сконцентрованими навколо обмеженого кола осіб.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, зсув центру прийняття рішень у бік вузької виконавчої вертикалі є прямою відповіддю на виклики воєнного часу. Він забезпечив швидкість та єдність дій, що було життєво необхідним для виживання держави. Однак ця ж модель породжує глибокі системні ризики, пов'язані з ерозією механізмів стримування та противаг, зниженням прозорості та потенційним зростанням авторитарних тенденцій. Подальша еволюція української політичної системи залежатиме від здатності знайти баланс між продовженням необхідної для перемоги централізації та поступовим відновленням демократичних інституцій, що забезпечать її легітимність і стійкість у повоєнний період.

Висновки проведеного аналізу свідчать, що повномасштабна війна стала каталізатором глибоких інституційних зрушень в українській полі-

тичній системі. Ключовою тенденцією стало посилення виконавчої влади та оперативна централізація прийняття рішень, що дозволило забезпечити швидку мобілізацію ресурсів та координацію дій в умовах екзистенційної загрози. Однак ця функціональна ефективність досягнута ціною створення серйозних ризиків для довгострокової підзвітності та збалансованості влади, оскільки традиційні механізми стримування і противаг були ослаблені.

Виникає парадоксальна ситуація, коли громадська підтримка концентрації влади в ім'я безпеки на короткому терміні підвищує ефективність управління, але одночасно підриває інституційну рівновагу, що підтверджується даними соціологічних опитувань.

Для протидії цим ризикам та збереження демократичних засад в умовах воєнного стану необхідний комплекс практичних заходів. Насамперед, критично важливо забезпечити юридичні гарантії незалежності ключових органів нагляду, таких як НАБУ та САП, через закріплення прозорих процедур призначення їх керівництва та суворого звітування перед громадськістю, що відповідає рекомендаціям правозахисних організацій.

Одночасно слід впровадити тимчасові, але дієві механізми прозорості для критичних сфер, зокрема оборонних закупівель та бюджетних видатків, шляхом публікації регулярних звітів і залучення інституцій громадянського суспільства до незалежного аудиту, як це пропонують експерти. Важливо відновити ефективність парламентського контролю, надавши профільним комітетам, зокрема з питань оборони та антикорупції, реальні повноваження для нагляду за діяльністю виконавчої гілки, навіть в умовах воєнного стану, що дозволить зберегти елементи системи стримувань і противаг.

Нарешті, для подолання легітимізаційного дефіциту необхідно розробити чіткий та публічний план відновлення виборчої легітимності влади - дорожню карту з конкретними критеріями безпеки та адміністративними механізмами для проведення виборів одразу після стабілізації бойових дій, що є запорукою мирної демократичної трансформації в повоєнний період.

Реалізація цих заходів дозволить поєднати необхідну для перемоги оперативну централізацію з збереженням демократичних інститутів, що є вирішальним для майбутнього України як європейської держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Freedom House. Ukraine: Freedom in the World 2025 Country Report. URL: <https://freedomhouse.org>
2. V-Dem Institute. Country Graph – Ukraine. Varieties of Democracy (V-Dem) Dataset v15. 2024. URL: <https://v-dem.net>
3. Economist Intelligence Unit. Democracy Index 2024: Report by The Economist Intelligence Unit. London : The Economist Group, 2024.

4. Sasse G. Shakeup in wartime Ukraine consolidates power in the president's office. *The German Marshall Fund of the United States (GMFUS)*. 2023. March 15. URL: https://www.gmfus.org/news/shakeup-wartime-ukraine-consolidates-power-presidents-office?utm_source
5. Онух О., Вей Л. Чому вибори в Україні можуть почекати. *Journal of Democracy* (Ексклюзив онлайн). 2024. Травень. URL: https://www.journalofdemocracy.org/online-exclusive/why-ukraines-elections-can-wait/?utm_source
6. Human Rights Watch. Ukraine: New law undercuts independence of anti-corruption bodies. 2025. July 24. URL: https://www.hrw.org/news/2025/07/24/ukraine-new-law-undercuts-independence-of-anti-corruption-bodies?utm_source
7. Transparency International. Corruption Perceptions Index. 2025. URL: <https://www.transparency.org/en/>
8. Kyiv International Institute of Sociology (KIIS). Trust in social institutions of Ukraine, 2022–2024. 2024. URL: https://www.kiis.com.ua/?cat=reports&id=1467&lang=eng&page=1&utm_source
9. Reuters. Ukraine curbs autonomy of anti-corruption agencies. 2025. July 22 URL: https://www.reuters.com/en/ukraine-curbs-autonomy-anti-corruption-agencies-2025-07-22/?utm_source
10. Centre for Eastern Studies (OSW). Zelensky, Yermak and Ukraine's wartime governance. *OSW Commentary*. 2024. August 14. URL: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2024-08-14/zelensky-yermak-and-ukraines-wartime-governance?utm_source
11. President of Ukraine. Official news archive. 2025. URL: https://www.president.gov.ua/en/news/all?utm_source
12. Історичне значення президентства Зеленського до цього часу. *Фокус України (Wilson Center)*. URL: https://www.wilsoncenter.org/blog-post/historical-significance-zelenskys-presidency-so-far?utm_source
13. Financial Times. Zelensky faces wartime challenges in reshaping Ukraine's political system. 2023. September 5. URL: https://www.ft.com/content/55e1148e-3ddf-47ae-b82e-418b4c271da8?utm_source
14. Verfassungsblog. Ukraine's Constitution in wartime. 2024. February 20. URL: https://verfassungsblog.de/ukraines-constitution-in-wartime/?utm_source
15. Reuters. Ukraine appoints new government in biggest wartime overhaul. 2025. July 17. URL: https://www.reuters.com/en/ukraine-appoints-new-government-biggest-wartime-overhaul-2025-07-17/?utm_source
16. Vox Ukraine. Five years leading the Cabinet: What Denys Shmyhal's government delivered. 2025. March 1. URL: https://voxukraine.org/en/five-years-leading-the-cabinet-what-denys-shmyhal-s-government-delivered?utm_source
17. Centre for Eastern Studies (OSW). Ukraine: New government led by Yuliia Svyrydenko. *OSW Analyses*. 2025. July 18. URL: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2025-07-18/ukraine-new-government-led-yuliia-svyrydenko?utm_source
18. Carnegie Endowment for International Peace. Ukraine government reshuffle. *Politika (Russia and Eurasia Program)*. 2025. July 20. URL: https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2025/07/ukraine-government-reshuffle?utm_source
19. Le Monde. Ukraine's war-torn parliament: A symbol of resistance that's become a very depressing place. 2024. October 16. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/10/16/ukraine-s-war-torn-parliament-a-symbol-of-resistance-that-s-become-a-very-depressing-place_6729504_4.html?utm_source
20. Center for European Policy Analysis (CEPA). Ukraine: The rise and rise of presidential power. 2023. November 10. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/10/16/ukraine-s-war-torn-parliament-a-symbol-of-resistance-that-s-become-a-very-depressing-place_6729504_4.html?utm_source
21. Sasse G. Shakeup in wartime Ukraine consolidates power in the president's office. *The German Marshall Fund of the United States (GMFUS)*. 2023. March 15. URL: https://www.gmfus.org/news/shakeup-wartime-ukraine-consolidates-power-presidents-office?utm_source

Дата першого надходження статті до видання: 10.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.09.2026